

HALİDE EDİB ADIVAR VE ÜNİVERSİTELER

*Kelime ERDAL**

ÖZET

Halide Edib, üniversitede hocalık yapmış bir eğitimci olarak eserlerinde üniversiteden bahsetmiş, üniversitede okuyan ve burada çalışan kahramanlara yer vermiştir. Müstakil yazılarında da üniversite konusunu çeşitli cepheleriyle ele almış olan yazar, bu konuda sık sık yabancı bilim adamlarının görüşlerinden yararlanmıştır. Üniversitelerin özgür olması, üniversitelerin geri kalma sebepleri, üniversitelere öğrenci alımı ve üniversite hocalarının sorunları Halide Edib'in en çok üzerinde durduğu konulardır. Bu çalışmada, yazarın bahsedilen konulara yaklaşımı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, üniversitelerin özgürlüğü, Edebiyat Fakültesi.

ABSTRACT

Halide Edib Adıvar and Universities

Halide Edib, who worked as a lecturer in a university, in her studies she mentioned about the people who study and work in a university. The author who takes the university issue from various aspects, often makes benefit from the foreign scientists views. The subjects that she mostly focused on are; the freedom of the universities, the reason why universities are undeveloped, accepting the students to universities and the problems of the university lecturers. In this study, the author's approach to the mentioned topics will be analyzed.

Key Words: University, freedom of university, Faculty of Literature.

* Dr.; Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü.

Giriş

Ülkemizde modern liselerin açılmaya başlandığı 1860'larda medreselere büyük rağbet vardır. Bu rağbetin dine bağlılık yanında başka bir sebebi, medreseye kayıtlı olanların askerlikten muaf olmalarıdır. Batı'nın ilim metotlarından haberdar olarak yetişen idadî gençleri medreseyi ilerleme yolunda tek engel gibi görmeye başlarlar. Yeniliklere ayak uyduramayan medreseleri modernleştirme çabaları görülür. Afganistanlı Şeyh Cemalettin Afganî, İslâm cemaatlerinin geri kalmasının başlıca sebebini eğitim sistemlerinin geri kalmasına bağlamıştır. Kendi ülkesinde bu konuda çalışmalar yapan Şeyh Cemalettin, fikirlerini yaymak üzere Türkiye'ye gelir. Şeyh Cemalettin, asrî bir eğitim sistemi kurmayı amaçlar ve Türk aydınlar da onun bu isteğini olumlu karşılarlar.¹ Şeyh Cemalettin'in Maarif Meclisi'ne üye seçilmesi bazı kesimler tarafından hoş karşılanmaz. Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi, onun fikirlerini "dinsizlik" olarak telakki eder. Olumsuz tepkiler üzerine Şeyh Cemalettin Türkiye'den ayrılır ve medreseler eski tarz eğitimlerine devam ederler.

Halide Edib, *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri* isimli kitabında, ilk üniversite sayılan medreselerin Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesindeki rolü üzerinde durmuştur. Fatih, medreseleri dünya üniversitelerinin seviyesine çıkarmış, ancak Fatih'ten sonra medreseler kendini yenileyememiş ve çağın gerisinde kalmışlardır. Yazara göre medresenin çöküşünün başlıca iki sebebi vardır. Şekiller katılaşmış, âlimler ilimle değil, zamanın ileri gelenlerine meddahlık etmekle uğraşmışlar, ilmi vazifelerini ihmal etmişlerdir. Medresede fikir özgürlüğü eksiktir. Halide Edib, Batı'daki üniversitenin gelişmesi ile bizdeki gelişmeleri kıyaslar ve bizim eksiklerimizi tespit eder:

"Garpta, en eskileri arasında bulunan, Paris, Oxford ve Cambridge medreselerinin üniversiteye inkulâbında bariz farklar vardır. Onlar, içeriden olduğu kadar dışarıdan gelen tesirlerle içlerinden değişmeye, kefen halini alan ağır şekillerine, fikir hürriyetini hapseden bazı fikir ve mektep istibdadını içlerinde yıkmışlar istikbâle götüren mücadelelere meydan vermişler, bu suretle inkılâplarını, hayli pahalıya mal olsa da gene daha erken sağlamışlardır. Bütün bu değişmede üniversiteler birbirlerine fikir cereyanı ve bu cereyanları yaratan unsurlarıyla büyük tesir yapmışlardır." (Adıvar, 1946a.) Fikir hürriyeti, üniversitelerin yenilenmesinde ve gelişmesinde önemli yere sahiptir.

Üniversiteler bilim yapılan kurumlardır ve bu nedenle bilimsel gelişmeleri takip etmemeleri düşünülemez. Halide Edib, medresenin

¹ Cemalettin Afganî, şairlerimizden Mehmet Akif Ersoy ve Mehmet Emin Yurdakul üzerinde etkili olmuş reformist bir İslâm düşünürüdür.

çöküşünü bu hususları göz önünde bulundurmamaya bağlar: “Geçmişe karışan orta çağ seviyesini bir türlü atamayan medrese adı altındaki üniversitelerimizin çökmesi, yukarıda zikrettiğim iki şarta hiç kulak asmamasından ileri gelmişti. Bundan dolayı yerlerinde saydılar, köhnediler ve nihayet göçtüler.” (Adıvar, 1947a.)

Tanzimat’la birlikte pek çok alanda değişimler yaşanmış, bu değişimin sonucunda bir üniversite açma isteği ortaya çıkmıştır. 1848 yılında Geçici Maarif Meclisi’nde, üniversite açılması için çareler araştırılmış ve Ayasofya civarında Darülfünun binası yaptırılmaya başlanmıştır. Bu bina, ancak on sekiz yılda tamamlanmış ve 12 Ocak 1863’ten itibaren, bazı odalarında serbest dersler verilmiştir. Devrin sadrazamı Fuat Paşa’nın emri ile ilk dersi Kimyager Derviş Paşa vermiştir. Bunu, Salih Efendi’nin verdiği biyoloji, Ahmet Vefik Paşa’nın verdiği tarih, Cevdet Paşa’nın verdiği coğrafya ve Osman Efendi’nin verdiği astronomi dersleri izlemiştir. Belirli bir programı ve öğretim kadrosu olmayan bu Darülfünun, konferansları verenlerin devlet işlerini aksattıkları gerekçesiyle bir yıl sonra kapatılmıştır. (Koçer, 1970.)

İttihat ve Terakki Hükümeti döneminde, yurt dışından çoğu alanlarında tanınmış hocalar getirtilmiştir. Kadınların üniversiteye alınmaları da yine bu döneme rastlar. Kadınların üniversitede eğitim görmelerine büyük önem veren Halide Edib, kadın ve erkeğin üniversitede aynı ortamda eğitim almasını özler. İttihat ve Terakki hükümeti fikir hürriyetine önem vermiştir. Yazar, kendi deyimiyile “istikrarsızlık ve keyfilik tohumlarını” atmış olmalarına rağmen, İttihat ve Terakki devrinin eğitim alanındaki hizmetini takdirle anar.

Cumhuriyet döneminde, Darülfünun’un beklentilere cevap veren bir kurum olup olmadığı tartışılmaktadır. Ayrıca, üniversiteye yönelik iki önemli eleştiri yapılmaktadır. Bunlardan biri, Darülfünun’un inkılâplara karşı olumsuz tutum takınması, diğeri ise Darülfünun’da ciddî ve topluma yararlı bilimsel çalışmalar yapılmamasıdır. Kurumun ıslahı için hükümet 1932 yılında, İsviçre’den Profesör Albert Malche’ı çağırmıştır. Malche’in, Darülfünun’u inceledikten sonra hazırladığı raporda belirttiği aksaklıklar şunlardır:

1. Fakülteler arasında bilimsel işbirliği yoktur.
2. Hocalar ders vermekle yetinmekte, araştırma yapmamakta, çevirileri tez olarak kabul etmekte, derslerde çok yüzeysel not tutturmaktadır.
3. Öğrenciyi araştırmaya yöneltmeyen, düşünmeden kabule zorlayan ezberci bir yöntem uygulanmaktadır.
4. Hocalar, öğrencilere rehberlik yapmamakta, görevlerini ciddiye almamakta ve kurum dışındaki özel işlerini ön plânda tutmaktadırlar.

5. Hocalar arasında bilimsel işbirliği değil, çekişme, sürtüşme, nefret, makam ihtirasları hâkimdir. Bunlar, günümüzde de zaman zaman üniversitelerin eksikliği olarak dile getirilen önemli sorunlardır. Aradan geçen zamana rağmen, üniversitelerin ilerleyememe sebeplerindeki benzerlik dikkat çekicidir.

Mayıs 1933'te 2252 sayılı kanunla Darülfünun kaldırılmış, Eğitim Bakanlığı İstanbul Üniversitesi'ni kurmakla görevlendirilmiştir. Aynı kanunla üniversitenin işleyişinde pek çok değişiklik yapılmıştır. Üniversitenin özerkliği kaldırılmış, Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş herhangi bir okuldan farkı kalmamıştır. Darülfünun hocaları geniş ölçüde elenmiş, yüz elli bir olan hoca sayısı, elli dokuza indirilmiştir. Yeni üniversitedeki öğretim kadrosu iki farklı kaynaktan sağlanmıştır:

1. Eğitimi Batı'da alanlar, doktora şartı aranmaksızın, doçent olarak atanmışlardır.

2. Nazi baskısından kaçan Alman ve Orta Avrupalı profesörlere üniversite kapıları açılmıştır. Bu yabancı profesörlerin Türk Üniversite ve bilim hayatına önemli katkıları olmuştur.

1933 reformundan sonra da üniversitelerin bekleneni veremediği söylenebilir. 1933–1952 yılları arasında Türkiye'de kalan, ayrılırken bir rapor veren Ord. Prof. Philippe Schwartz, 1933 reformunun bekleneni vermediğini belirtmiş, bunun sebeplerini şöyle özetlemiştir:

a) Birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve bunun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten çalışkan, başarılı olanları çekememek.

b) Yine bu aydınlardaki güvensizlik duygusu ve bunun sonucu olarak bizzat bilimsel çalışmaya değil, mevki ve makama, özel işlere önem verilmesi.

Eğitimci ve yazar Cevat Dursunoğlu da, üniversitenin geri kalma sebebi olarak, Cumhuriyet'ten sonra kayırma yoluyla birçok gencin Batı'ya öğrenim için gönderilmelerini, bunların çoğunun başarılı olamadıkları halde dönüşlerinde üniversiteye alınmalarını göstermiştir.

1946'da 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu çıkarılarak, üniversiteler ile ilgili yeni bir düzenlemeye gidilmiş, üniversitelere özerklik ve tüzel kişilik tekrar verilmiştir. (Akyüz, 2004, s. 325.)

Halide Edib'in Üniversitedeki Faaliyetleri

Mor Salkımlı Ev isimli hatıratında: “Benim hayatımın yazar ve öğretmen olarak iki ayrı yönü vardır.” (Adivar, 1963, s. 214.) diyen Halide Edib, çok yönlü bir öğretmendir. Halide Edib, hem öğretmen, hem müfettiş, hem de ihtiyaç duyulan yerlerde okul açan bir eğitimcidir.

Yazar, üniversite hocalığı esnasındaki izlenimlerinden yola çıkarak yazdığı “Emin Efendi Lokantasında” başlıklı yazısında, Beyazıt’ta, üniversite öğrencilerinin ve hocaların sık sık gittiği bir lokantadan bahseder. Halide Edib bu ortamda bulunmaktan çok mutlu olur, çünkü kendini üniversite öğrencilerine yakın hisseder: “*Bu genç kalabalık içindeki ağarmış saçlı hocaları da yadırgamadım. Çünkü üniversite hocası da bir malûmat fosili olmamışsa, yaşlı bir üniversite talebesinden başka bir şey değildir.*” (Adıvar, 1939a.) 1918–1919 yılları arasında İstanbul Üniversitesi’nde bir dönem Batı edebiyatı dersleri okutan Halide Edib, 1931 yılında Colombia Üniversitesi Bernard College’a davet edilmiş, 1 Şubat 1931’den itibaren, bir sömestre, Bernard College Tarih bölümünde hocalık yapmıştır. Buradaki dersleri yoğun ilgi ile karşılanan Halide Edib’in eğitim faaliyetleri, Hindistan’a kadar uzanır. Yazar, 1912 yılında Hint Hilâl-i Ahmer heyetinin başkanı olarak İstanbul’a gelen Dr. Ansari’den aldığı davet üzerine, 7 Ocak 1935 yılında Hindistan’a gitmiştir. Üniversite çevrelerinde çeşitli konferanslar veren Halide Edib, 14 Mart 1935 tarihine kadar burada kalmıştır. (Yorulmaz, 1991, s. 133.)

Delhi’de kurulacak İslâm Üniversitesi olan Jamia Millia İslâmia’nın temel atma törenine katılmak üzere Hindistan’a giden Halide Edib’in, Hindistan’la ilgili pek çok anısı ve gözlemi vardır. (Yorulmaz, 1988, s. 133.)

“Camia’nın Terbiye ve Tahsil Usulleri” başlıklı yazısında Halide Edib, Camia Üniversitesi’nin eğitim sistemini, anlatmıştır. Hintliler, tarih ve edebiyat sahasında kendi değerlerine çok önem verirler. Halide Edib de kültüre büyük önem verir ve Hintlilerin bu yaklaşımını çok beğenir. Halide Edib’in, “Kalküta’da Hindu Üniversiteleri Arasında” başlıklı yazısı da Hindistan izlenimlerini içerir.² Hindu üniversitesinde iki konferans veren yazar, burada bilim çok ilerlemiş olmasına dikkat çeker. Hindistanlı üniversite öğrencilerine Halide Edib, Türk edebiyatından tercüme edilmiş parçalar okur. Yazar, vatanını çok seven bu öğrencilere hayran kalır. Siyasî görüşleri ne olursa olsun, öğrencilerin vatan sevgisine öncelik vermeleri, Halide Edib’in Türk gençleri için de özlediği bir davranıştır. Vatanın, bütün siyasî kaygıların üzerinde bir değere sahip olduğuna inanan yazar, gençlerin bu bilinçle hareket etmelerini ister.

Halide Edib, 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde İngiliz Edebiyatı profesörü olarak göreve başlamış, 1940–1950 yılları arasında on yıl süreyle burada çalışmıştır. Ölümünün birinci

² Halide Edib’in Hindistan’da kurduğu dostluklar uzun süre devam etmiştir. Bu dostluğu gerek Halide Edib’in yazdığı mektuplarda, gerekse kendisine Hintlilerin gönderdiği mektuplarda bulmak mümkündür. (bkz. Enginün, “Halide Edib’in Hintli Dostlarıyla Mektuplaşmaları”, *Araştırmalar ve Belgeler*, s. 556–591.)

yılında, Edebiyat Fakültesi'nde bir amfiye, Halide Edib Adıvar Amfisi adı verilmiş, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde bir oda, Halide Edib müzesi olarak düzenlenmiştir. Amerika ve Hindistan seyahatlerinden dönüşte Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Filolojisi'ne Ordinaryüs Profesör olarak giren Halide Edib, burada birçok gencin yetişmesini sağlamıştır.

İngiliz Edebiyatı profesörü ve Halide Edib'in öğrencilerinden Vahit Turhan, Halide Edib'i üniversite hocalığı yönünden değerlendirdiği bir yazısında, Halide Edib'in Batı dünyasını ve burada verilen eğitimi çok iyi bildiğini ve bu bilgilerini bir Türk üniversitesinde öğrencilerle paylaşmayı adeta kendine görev edindiğini vurgulamıştır.

İngiliz Edebiyatı kürsüsünde kayıtlı öğrenci sayısı altı kişi olmasına rağmen, Halide Edib'in dersleri çok kalabalık geçmektedir. Fakültenin hemen hemen tüm öğrencileri onun derslerini dinlemeye gelirler ve dershanede ayakta duracak yer kalmaz. Her dersi bir konferans havasında geçen Halide Edib, öğrencilerin kitaplarda bulabilecekleri ayrıntılar üzerinde hiç durmaz. Derslerde sık sık Batı ile Doğu'yu kıyaslar. Ortaçağ İngiliz halk destanlarıyla Türk halk edebiyatını karşılaştırır. İngiliz Filolojisi Halide Edib'in çabalarıyla kısa zamanda gelişir. Halide Edib, burada bir seminer kitaplığı kurmuş, İngiltere'den hocalar getirtmiş, asistan sayısını birden dörde çıkarmıştır.

On yıl çalıştığı üniversiteden yaş haddinden emekliye ayrılana kadar görevinin başında kalmış olan Halide Edib, ayrıldığı kürsüyle ve fakülteyle ilgisini hiç bir zaman kesmemiş, hem eski, hem de yeni öğrencilerin durumu ile hep yakından ilgilenmiş, sınavlara misafir öğretim üyesi olarak katılmıştır. Vahit Turhan, çok sevdiği ve örnek aldığı hocası hakkında yazdığı yazıyı şu sözlerle bitirir: “*Ölüm bizi sevgili hocamızdan şimdi ayırmış bulunuyor; fakat aziz hatırası her zaman en büyük dayanağımız olacaktır.*” (Turhan, 1964.)

Ölümü üzerine yazdığı bir yazıda Zahir Güvemli, Halide Edib'in yazarlığını ve öğretmenliğini değerlendirirken şu sözleri söyler: “*Sadece romancı ve sanatçı olarak memlekete içeride ve dışarıda hizmet etmekle kalmamış, bir eğitimci olarak da bilgili nesillerin yetişmesine, Türkiye'de en büyük İngiliz tiyatro şairi William Shakespeare'in daha iyi anlaşılıp sevilmesine yardım etmiştir.*” (Güvemli, 1964.) Halide Edib, ders dışı zamanlarda da öğrencileriyle çalışmış, yaz aylarında da asistanlarını ve öğrencilerinin bir kısmını sık sık evine çağırmış, onları toplu çalışmalara yönlendirmiştir.

Mina Urgan da *Bir Dinozorun Anıları* kitabında Halide Edib Adıvar'ın üniversite hocalığını değerlendirir. Halide Edib bölüm başkanı iken Mina Urgan asistandır. Halide Edib otoriter bir yöneticidir. Mina Urgan'a göre, İngiliz Edebiyatı bölümünün başına getirilen Halide Edib'in

İngilizcesi çok iyidir ancak gerekli eğitimi görmediği için İngiliz edebiyatını çok iyi bilmemektedir. (Urgan, 1998, s.199–205.)

Halide Edib'in Üniversite İle İlgili Görüşleri

Halide Edib, on yıl süren üniversite hocalığı döneminde edindiği izlenimlerden yola çıkarak yazdığı makalelerde, üniversite personelinin sorunlarını ve üniversitenin ilerlemesi için neler yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Halide Edib'e göre büyük üniversite olmak için üç şeye sıkı sıkıya bağlanmak gerekir. Birincisi, bilim, fikir ve sanat dünyasındaki gelişmelere ayak uydurmak. İkincisi, medenî dünyanın ilim merkezleriyle ilişki içinde olmak, işbirliği yapmak.

Üçüncüsü ise, kendi memleketinin ihtiyaçlarını göz önünde tutmak, geçmişi gençlere öğretmek ve milletin yardımına ihtiyacı olduğunu unutmamak. *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri* kitabında eğitimciler özgür olmalı, devletler eğitime müdahale etmemelidirler görüşünü savunan Halide Edib'e göre, eğitimde bakış açılarının farklılığı ve hür düşünce önemlidir. Hükümetlerin eğitimi aşırı kontrol altında bulundurması Halide Edib'i hep rahatsız etmiştir. Hükümetler değiştikçe eğitim politikaları değişirse, eğitimde başarı için gerekli olan "devamlılık" ortadan kalkar. (Adıvar, 1955.)

Yazarın üniversite ortamından, özlediği üniversite hayatından, üniversite eğitiminin özelliklerinden bahseden yazısı "Vatan'ı Oynayacak Sanatkârlara" başlığını taşıyan konferans metnidir. Konuşmanın alt başlığı, "Üniversite Kafası ve Tenkit"tir. Konuşmasına "üniversite kafası"nın ne anlama geldiğini açıklayarak başlayan yazara göre "üniversite kafası" mutlaka üniversiteden yetişen kişi demek değildir. Edebiyat, sanat ve bilim dallarında kendini yetiştiren, alanında bilgilerin esaslarını kavramış, bunlar arasında münasebetler kurabilen insanlar, akademik kafaya sahiptir. Bu özelliklere sahip insanlar çoğunlukla üniversitelerden yetişir. "Üniversite kafası" deyimi, bu tür insanlar daha çok üniversiteden yetiştiği için kullanılmaktadır. Her üniversite eğitimi alan kişinin "üniversite kafasına" sahip olduğu iddia edilemez. Bilgilerini üniversiteden alan bir insanın bilgileri düzensiz bir yığın halindeyse, bu bilgiler arasında terkipler oluşturamıyorsa, ne kendisine ne de başkasına faydası dokunur. Böyle birinde "üniversite kafasından" da söz edilemez. Bilginin var olması tek başına yeterli değildir. Bilgiler arasında sentezlere ulaşmak şarttır: "*En çok, en zayıf olduğumuz batı ilminin metodlarını da ruhunu da kendimize mal edelim. Üniversitemize geç girmiş olan ilim denilen şeyi ve ilmi görüşü bize verebilecek bütün vasıtaları Cumhuriyet rejimi bize vermiştir. Hocalara ve*

öğrencilere düşen görev, bu vasıtaları kullanmaktan ibarettir.” (Adıvar, 1908.)

Halide Edib, “terkip” fikrinin yeni dünya düzeninin bir gereği olduğunu, edebiyatta ve fikir hayatında bu terkipi bulmanın üniversite kafasının işi olduğunu belirtir. “Aydınlık kafalar” sayesinde her alanda ilerleme sağlanacaktır.

Halide Edib, Darülfünun’da kadınların ve erkeklerin aynı dersliklerde eğitim almasını ister. (Adıvar, 1919.) Demokrasiye inanmış bir yazar olan Halide Edib, demokrasinin önemi konusunda farklı görüşte olanların birleşmesinin önemini, demokrasinin yapılan devrimlerin en önemli gayesi olduğunu vurgular. Yapılan inkılapları korumak için bilimin ilerlemesi şarttır. “Demokrasi ve Üniversiteler”, Halide Edib’in ülkenin ilerlemesinde üniversitelerin önemini vurguladığı yazısıdır. Yazar bu makalesinde, farklı vesilelerle üzerinde durduğu “üniversite kafası” deyiminin tanımını yapmıştır. Halide Edib’e göre, üniversite kafası objektiftir, ilmi esas alır ve insanlığın tecrübelerini zamanın ihtiyaçlarıyla birleştirebilir. Dünyanın her yerinde, kötü yönetimler bu kafaları ezmeye ve yok etmeye çalışırlar. (Adıvar, 1946a.) Halide Edib, üniversite kafalarına zarar verebilecek her türlü rejimin ve hareketin karşısındadır.

Halide Edib, “Nereden...? Üniversite Arkadaşlarıma” başlıklı yazıda, Ankara Üniversitesi’nde dinlediği bir münazaradan bahseder. “Kadınlar doktor olmalı mı, olmamalı mı?” sorusunun tartışıldığı bu münazarayı dinleyen yazar bunu, tıpkı “kadın çalışmalı mı?” sorusu gibi tartışılmaması gereken bir konu olarak görür. Halide Edib’e göre, kadının doktor olmaması için hiçbir geçerli neden öne sürülemez.

Münazara grubunun bir tarafında dört Ankaralı Tıbbiye öğrencisi, karşı tarafta ise İstanbul’dan dört Tıbbiye öğrencisi vardır. Ankaralı öğrencilerin hepsi erkektir, İstanbullu öğrenciler ise kızlardan oluşmaktadır. Halide Edib, öncelikle bu haremlik selamlık anlayışını yadırgamış ve inkılapların merkezi olan Ankara’yı temsil eden öğrencilerin kız erkek karışık olması gerektiğini belirtmiştir.

Münazara grubundaki İstanbullu öğrenciler, kadının doktor olabileceğini, Ankaralıları ise olamayacağını savunurlar. Halide Edib, münazara sonuçlanmadan salondan ayrılır. Ertesi gün gazeteden, olumlu görüşü savunan grubun münazarayı kazandığını öğrenir. Yazar, bu konunun tartışılacak bir yanı olmadığını ve kadının her alanda çalışabileceğini bu münazara vesilesiyle bir kez daha vurgulamıştır. (Adıvar, 1949a.) Bu münazara ile ilgili görüşlerini “Nereye? Üniversiteli Arkadaşlara” başlıklı yazısında anlatmaya devam eden yazar, gençlerin kadının doktor olamayacağı fikrini savunmasını tehlikeli bulur. Münazaraya katılan genç grup geleceğin kurucusudur ve son derece eski bir

fikrin savunmasını yapmıştır. Gençlerin savunduğu fikirlerde inkılapların öncesine dönme özlemi gören yazar endişelenir. Halide Edib, milletini geriye değil, ileriye götürme görevini üstlenmesi gereken üniversite öğrencilerinin, kadının iş hayatına atılmasına karşı çıkmalarını tehlikeli bulur. Ona göre, toplumda kadının çalışmasına duyulan ihtiyacı en iyi, aydınlar idrak etmelidirler. Üniversitede bu kadar mantık dışı ve savunulacak yanı olmayan bir konunun münazara edilmesini üzüntüyle karşılayan yazar, ülkenin o kadar çok tartışılmaya değer sorunu varken, gençlerin hâlâ kadının doktor olup olmamasını tartışmasını gereksiz görür. Üniversite kafaları, ele aldıkları önemli sorunlara bilimsel yaklaşmalı ve getirdikleri çözümlerle halkı aydınlatmalıdırlar. (Adivar, 1949b.)

“Üniversite İdeali” başlıklı yazısında Halide Edib, kitaplarını okuduğu ve düşüncelerine değer verdiği Profesör Blackstone ile İngiliz üniversiteleri hakkında yaptığı mülâkattan bahseder. Bu profesörün İngiliz üniversiteleri hakkındaki fikirleri ile Türkiye’deki üniversitelerin durumu benzeşmektedir. Blackstone’a göre hükümetin üniversite öğrencisi sayısını arttırma isteği, üniversitelerde eğitim kalitesini düşürmüştür. Sayıyı arttırma isteği yüzünden üniversite eğitimi almaya uygun olmayan yetenezsiz gençler üniversiteye girmişlerdir. Blackstone, köklü İngiliz üniversitelerinin asırlardan beri maddî çıkarlardan uzak bir bilim ideali taşıdığını, modern ve yeni üniversitelerde bu idealin bulunmadığını vurgular. Halide Edib, bu profesörün sözlerinden yola çıkarak bir kez daha bizde üniversite öğrencisinin sayısını arttırmak isteyenlere bunun yanlış olduğunu hatırlatır. Kalabalık sınıflarda sadece kâtipler sürüsü yetiyecek, hocaların bu kalabalıkların içinden yetenekli öğrencileri seçme şansı azalacaktır. Bu sistemde başarılı öğrenciyle ilgilenmek imkânsızdır ve öğrenciden beklenen şey, sınıfta öğrendiklerini tekrardan ibarettir. Hocalar, bir sürü sınav kâğıdını okuma çabası içinde bu kâğıtlardaki yetenekli öğrencileri ayırt edemeyeceklerdir. Halide Edib, hoca sayısının arttırılmasının bu sorunu çözmeyeceğine inanmaktadır. Üniversitelerde hız ve sayıya önem verilerek, kalite göz ardı edilmektedir. Bunlar son derece doğru tespitlerdir. Üniversitelerin bilim merkezi olmaktan çıkıp sadece diploma veren kurumlara dönüşmesi yanlıştır. Halide Edib, eğitimde kalitenin şartlarından birinin, hem öğrenci, hem de hoca sayısının sınırlandırılması olduğunu vurgulamaktadır. Üniversitelerde çok özel bir eğitim verilmelidir. Herkes üniversiteyi merkez alırsa üniversitenin anlamı kalmaz. Halide Edib, bu düşünceleriyle, yıllar sonra eğitim sisteminde düşülecek bir yanlışlığı adeta önceden görmüş gibidir. (Adivar, 1949c.) Yazar, *Tatarcık* romanında bu fikirlerini roman kahramanı Fıtnat’ın ağzından aktarmaktadır. Fıtnat, üniversitede okumanın eğitimi anlamına gelmediğine, üniversiteliler arasında da seviyesi düşük insanlar

olabileceğini inanmaktadır. Ona göre artık bakkallar bile çocuklarını üniversiteye göndermektedirler. (Adıvar, 1939b.)

Üniversite muhtariyetine çok önem veren Halide Edib, “Dünya Üniversiteleri: Nereye?” başlıklı yazısında, üniversitelere muhtariyet verilmesini yeni kurulan Cumhuriyet’in en hayati adımı olarak değerlendirir. Üniversitelere kendi geleceğini tayin etme, yolunu çizme şansını veren bu gelişmeden sonra, fakülte ve üniversitelerin içlerinden bazı temsilciler seçilmiştir. Bu kişiler, üniversitenin iyileştirilmesi için bazı esaslar tespit etmişlerdir. Halide Edib, bu esasların hepsinin isabetli olamayacağına dikkat çeker ve bunun önemli olmadığını vurgular. Çünkü uygulama yapılmadan bize faydalı olacak esasların tespiti imkânsızdır. Önemli olan, bu seçilmiş kişilerin iyi niyetli olması ve üniversitenin yararı için çalışmasıdır. Bu şahısların belirlediği esasların değişmezliğini düşünmek son derece yanlıştır. Denendikten sonra faydalı olmayan kararlar değiştirilebilir. Bu kararların değişmezliğini düşünmek, medrese zihniyetine geri dönmektir. (Adıvar, 1947a.)

“Yeni Zaman Vakıfları: Üniversitede” başlıklı yazıda Halide Edib, daha önceki yazılarında ısrarla üzerinde durduğu üniversite muhtariyetinin gerçekleşmiş olmasını değerlendirir. Bu gecikmiş karar sayesinde bizim üniversitemiz de Batı üniversiteleri seviyesine yükselecektir. Bunun için zorlu bir mücadele yapmak gerekebilir. Halide Edib, bu mücadelede başarılı olacağımıza gönülden inanır. Yalnız, kendimizi dev aynasında görmek ya da küçük görmek gibi iki tehlikeli hastalığa kapılmamız gerekir.

Üniversite devlet tarafından maddî olarak desteklenmeli, ancak sadece devletten yardım bekleme, olmazsa kabuğuna çekilme anlayışı benimsenmemelidir. Üniversiteler, kendilerine maddî kaynaklar bulmalıdır. Halk ile üniversite arasındaki bağın kuvvetli olmasının önemini vurgulayan yazar, Üniversite vakıfları kurmasıyla bu bağın yeniden oluşacağı inancındadır. Bu vakıflar, öğrencilere burs vererek, yurtlar yaparak, öğrenci sanatoryumu kurarak kendilerini gösterebilirler. Zengin şahıs ya da kurumlar tarafından kurulacak bu vakıflar, üniversitelerin gelişmesinde ve ilerlemesinde faydalı olacaktır. Bu vakıflar sayesinde halk da birbiriyle kaynaşacak, fakir kesimde zenginlere karşı var olan olumsuz bakış açısı yok olacaktır. Bu vakıflara ya da serbest kürsülere vakıf sahibinin ismi verileceği gibi, isim yapmış bir âlimin adı da verilebilir. (Adıvar, 1947b.)

Üniversitelerin özgür olması Halide Edib için çok önemlidir. Halide Edib, Amerikan üniversitelerindeki özgürlüğün kısıtlı olması ile ilgili olarak Albert Einstein’ın fikirlerine yer verir. Einstein, *The Reporter* isimli bir dergiye verdiği beyanatta, Amerikan üniversitelerinde özgürlüğün olmadığına değinmektedir: “Eğer benim için tekrar bir genç adam olmak

ihtimali olsa idi ve hayatımı kazanmak mecburiyetinde kalsa idim, bir ilim adamı, bir hoca olmağa, bir sokak satıcısı bir tenekeci olmayı tercih ederdim. Çünkü böyle bir vaziyet karşısında bu şartlar içinde ancak o mesleklerde biraz hürriyete sahip olabilirdim” demişti.” (Adivar, 1955, s. 224.) Halide Edib’in Amerikan toplumu ile ilgili olarak verdiği bu örnek kendi görüşleriyle benzerlik içermektedir. O da üniversitelerin ilerlemesini fikir hürriyetine bağlar. “Üniversiteler ve Hürriyet”, “Hükümet, Üniversite ve Fakülte”, “İmtihanlar ve Üniversite”, Halide Edib’in bu sorunu ele aldığı gazete yazılarından bazılarıdır.

“Üniversiteler ve Hürriyet” yazısında, özgür olmanın muhtariyete kavuşan bir üniversitede ele alınması gereken ilk konu olduğunu belirten yazar, tarihte hürriyete kavuşanların hürriyetin anlamını tam olarak anlayamadıklarına dikkat çeker.

Halide Edib, yazısında hem İstanbul Üniversitesi, hem de genel olarak üniversiteler hakkında bilgiler vermiştir. Fatih devrinde kurulan İstanbul Üniversitesi’nin dört buçuk asırlık geçmişi vardır. Fatih bu üniversiteyi tek başına kurmamıştır. Ne kadar güçlü ve etkili bir şahsiyet olursa olsun, kendi başına bir üniversite açması imkânsızdır. Yazara göre üniversite açmak için bir ilim muhiti, ilim zümresi ve halkın şuurunda bir hazırlık olması gerekir.

Halide Edib, üniversitelerde geleneklerin göz ardı edilmesine karşıdır. Bu nedenle, medrese gibi karşı olduğu bir kurumun yerine geçen üniversitenin kuruluşunda, halkın beklentilerinin göz önünde bulundurulmasını arzu etmektedir. Böyle bir yaklaşım, yazarın çok tehlikeli gördüğü softalığın hortlamasına da engel olacaktır.

Halide Edib yazısında, Batı’da hangi ülkenin örnek alınacağı konusunda yaşanan çelişkiye dikkat çekmiştir. Yazara göre bu konuda en ideal yaklaşım, kendi ihtiyaçlarımızı ve inançlarımızı göz önünde tutarak, bunlardan en uygununu seçmek, kendi bünyemize uygun ahenkli bir bütün oluşturmaktır. (Adivar, 1946b.)

“Hükümet, Üniversite ve Fakülte” yazısında, Halide Edib, üniversitelerimizin hürriyetini sorgular. Yazara göre bütçesini hükümetten alan üniversitenin tamamen bağımsız olması beklenemez. Bu durum, üniversite hocalarını diğer memurların seviyesine getirir.

Batı demokrasisinin önde gelen ülkeleri ve özellikle İngiltere ve Amerika üniversite meselesine büyük önem vermişlerdir. Demokrasinin güvencesinin iyi yetişmiş kafalar olduğuna inanan bu ülkeler, geleceklerini güvence altına almak için büyük çaba sarf etmişler, hükümetler, üniversitelerdeki faaliyetler için bütçelerini sonuna kadar açarak destek olmuşlardır. Özellikle Amerikan üniversiteleri bu konuda çok ileridedir. Bizim ülkemizde de hükümet, maddî imkânları kısıtlı olmasına rağmen,

cumhuriyet döneminde üniversiteye tarihinin en büyük yardımını yapmıştır:

“Bina faslında, belki Fatih devriyle mukayese edilecek bir genişlik gösteriliyor. Kendi başına binaların hakiki üniversiteler yaratamayacağını itirafla beraber, bu masrafın bilhassa edebiyat fakültesi için pek yerinde olduğunu söylemek isterim. Çünkü henüz bütün profesörleri tek odada oturamayan, hatta idarî faaliyeti aynı yerde cereyan eden şubelerimiz vardır. Aynı cömertliği neşriyat, araştırma ve tetkik seyahatleri, fakülte kütüphanelerine kitap satın alma masrafı, bilhassa asistan sayısını çoğaltmak ve asistanların malî vaziyetini düzeltmek, aralarında kabiliyet gösterenleri daha sık garp üniversitelerine göndermek gibi hususlarda da temenni ederken, bunların fakültelerin mesuliyet ve salahiyeti altında olması lüzumunu da ilâve etmek isterim.” (Adıvar, 1946c.)

Sık sık “fakülteler ne dereceye kadar hür olmalıdır?” sorusunu soran Halide Edib, bu konuda kendisinin de mensubu olduğu Edebiyat Fakültesi’ni incelemeye değer görür: *“Bizde yazık ki edebiyat fakültesine henüz lâyük olduğu ehemmiyet verilmiş değildir. Bu fakülte daima en fazla direktife ve emre muhtaç telakki edilegelmiştir. Yalnız üniversitenin dışındaki değil hatta içindeki münevverler arasında bile edebiyat fakültesinin bir sürü kuru laf olduğunu, şu veya bu şubesinin hatta kendisinin lağvıyla üniversitenin üstünden fuzûlî bir yük kalkacağını iddia edenler eksik değildir. Bu tehlikeli bir zihniyettir, çünkü yakın tarihte felâkete ve izmihlâle sürüklenen memleketlerin (edebiyat fakültelerini tamamen lağvetmemekle beraber) en hür düşünceli unsurlarını muhacerete mecbur ettiklerini, yerlerine kendi ideoloji veya emirlerine körü körüne tâbi olanları ikame ettiklerini gördük. Bir milletin iç hayatına er geç hükmedecek, dünyada kendisini şu veyahut bu yolu takibe sevk edecek âmillerin en esaslısı edebiyat fakülteleridir. Bundan dolayıdır ki, edebiyat fakültesi fikir mücadelesinde payına düşen hürriyetten istifade edebilmelidir.”* (Adıvar, 1946c.)

Halide Edib, Edebiyat Fakültesi’ni milletin geleceği açısından olmazsa olmaz fakülteler arasında görür. Bazıları da Edebiyat Fakültesi’ni sadece Türkoloji bölümünden ibaret kabul ederek, bunun dışındaki bölümleri gereksiz görmüşlerdir. Yazar, bu görüşü tehlikeli bulur. Edebiyat Fakültesi’nin Türk gelenekleri ve diline önem vermesi gerektiği gerçeğini vurgulayan Halide Edib, Türkoloji bölümlerinin önemine dikkat çeker. Yazara göre, kendi dillerini lâyükıyla bilmeyen insanlar, ne kadar yabancı dil bilirlerse bilsinler, taklitten öteye gidemezler. Fen ve Edebiyat fakültelerinin eğitim eksikleri Halide Edib’in dikkatini çeker:

“Fen fakültelerinden mezun olanlar, klâsik kültürden bîhaberdir, bundan dolayı, ekseriyeti, noksanlarını hisseder ve esef ederler; güzel

sanatlar veya edebiyat mezunları, çok zaman, ilimde geridirler, fakat bundan dolayı âdeta iftihar ederler.

Edebiyat fakülteleri ekseriyetle marizdir, fakat diğer fakülteler de hastalıktan masun değildirler.

Fen fakültelerinden mezun bir genç grup demiştir ki: *Biz kendimizi teknik bakımdan iyi yetiştirilmiş bir barbar güruhu telâkki ediyoruz.*” (Adıvar, 1946c.) Halide Edib, bu sözlerde bir tehlike sezer. Batı medeniyeti gereksiz bir ihtisas yolu seçmiştir ve bu yüzden, eğitim alan kişiler insan ilişkileri konusunda başarılı değildirler ve sosyal meseleler hakkında bilgileri de yoktur.³

Halide Edib, Edebiyat Fakültelerini, gelecek nesillerin gözünü açacak yerler olarak görmüş ve bundan dolayı geniş bir salahiyet ve hürriyeti hak ettiklerini belirtmiştir. Bu fakülteler, kendi meselelerini kendi içlerinde halledebilecek şekilde özgür olmalıdırlar. Yazar, diğer fakültelerin de hür olmaları gerektiğini vurgular. Bir fakültenin sorununu en iyi bilenler yine orada görevli olan kişilerdir: *“Çünkü nasıl Edebiyat Fakültesi veya Tıp Fakültesi meselelerini o fakültelerin kendi ihtisas sahipleri derecesinde halledemezlerse, diğerleri de Edebiyat Fakültesi’nin kendine mahsus meselelerini kendi Fakültelerinin meseleleri kadar salâhiyet ve kudretle halledemezler. Bundan dolayı hürriyet ayarlamasında, fakültelelere senaya karşı mevcut olduğundan fazla hürriyet payı verilmesi zarurîdir.”* (Adıvar, 1946c.)

Halide Edib, Edebiyat Fakültesi için faydalı, hatta çok gerekli gördüğü serbest kürsülerden bahseder. Tarih, felsefe ve yabancı diller bunların en başında gelenleridir. Tarihe çok önem veren Halide Edib, bir milletin geleceğini tarih zihniyetinin sağlam veya çürük olması ile yakından ilgili görmektedir. Yakın tarihin çocukların anlayabileceği bir dille anlatılması gerekir. Yazar, gençlere daha çok tarihe mal olmuş şahsiyetlerin öğretilmesi taraftarıdır. Tarihin olumsuz yanları lise ve üniversitelerde eleştirilmelidir. Küçük yaştaki çocuklara, geçmişi ile gurur duymaları

³ Mehmet Kaplan, *Milliyet* gazetesinde yer alan bir yazısında, her insanın hem fen bilimlerini, hem de sosyal bilimleri öğrenmeye ihtiyacı olduğunu belirtir. Geri kalmışlıktan kurtulmanın ilk şartı, iki kültürü dengeli bir şekilde şahsiyetlerine sindirmiş gerçek aydınların yetiştirilmesinde bulur: *“Bütün Türk gençliğine öğretimin her kademesinde mecburî olarak” müspet ilimler okutulmalı, bunun yanında “millî ve beşerî kültüre yani edebiyat, sanat ve din bilgisi” de ihmal edilmemelidir. Bu, çalışma hayatında, toplumla kuracakları sosyal ilişkilerde yardımcı olabileceği gibi, aydınla halk arasındaki uçurumu da kapatacaktır. Eğitim sisteminde reform yapılırken, “teknik ile insan, aydın ile millet, geçmiş ile gelecek arasında” dengeli bir bağ kurabilmek için, kültür ile tekniğe aynı derecede değer verilmesi şarttır.”* (bkz. Kerman, “Mehmet Kaplan’a Göre Üniversitelerimiz”, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, s. 213–220.)

gerektiği öğretilmelidir. Yazara göre bizde bir “garb medeniyeti tarihi” serbest kürsüsüne ihtiyaç vardır. Bazı Batılı tarihçileri bir süre için bu kürsüye davet etmek, gençlerin ufkunu açacaktır.

Felsefe de toplumumuz açısından tarih kadar önemlidir. Halide Edib’e göre felsefe bizim hayatımıza “din” kadar tesir etmiş bir konudur. Belki önemli filozoflar geniş kesimler tarafından bilinmeyebilir ancak bu filozofların görüşleri geniş kitlelere yayılmıştır. Bu nedenle, üniversitede bir felsefe serbest kürsüsüne ihtiyaç vardır. Bu alandaki yeni görüşler, bu kürsü sayesinde yayılabilir. Halide Edib, böyle bir tarih ya da felsefe kürsüsü kurulduğunda, çağırılacak misafir hocaların seçiminin önemine dikkat çeker. Felsefe bölümü, insan hayatını, birbirleriyle ilişkilerini, kafa ve ruhların olgunluğunu, kısacası toplumun şeklini belirleyen bir bölüm olduğu için diğer bölümler kadar önemlidir. (Adıvar, 1946c.)

Halide Edib, ilkokul öğretmenlerinin üniversiteden mezun olmasının gereğine inanmaz. Öğretmenlerin üniversiteden mezun olması, öğretmen liselerinin kapatılmasına ve Edebiyat Fakültesinin zarar görmesine sebep olacaktır. Bu fakülte artık eğitimde kaliteye değil, sayıya, belli bir pazara öğrenci yetiştirmeye önem verecektir. Pedagojik bilgiye önem verilecek, bilim ve hars sahası biraz basitleştirilecektir:

“Eğer ilk mektep hocaları mutlak üniversitelerden çıkmalı fikri bizde hâkim olursa, edebiyat fakültesi, maariğin ilk mektep hocası yetiştiren bir nevi kuluçka makinesi olmaya mahkûmdur. Bu vaziyet, tabii edebiyat fakültesini, fikrî, ilmî, felsefî ihtisasların en yüksek merkezi olmaktan uzaklaştırarak, hatta fikir muhtariyetini de kaybettirecektir.” (Adıvar, 1949d.) Halide Edib’in, ilkokul öğretmeninin üniversite mezunu olmasına şüpheyle bakmasının sebebi, özellikle bu sahadaki öğretmenliğin özel eğitim öğretim isteyen bir meslek olmasıdır. Yazar, öğretmenin mutlaka öğretmen yetiştiren bir kurumdan mezun olması gerektiğine inanmaktadır. “Hiçbir şey olmazsa öğretmen olsun” zihniyetinin yerleşmesinden korkmaktadır. Halide Edib, ilkokul öğretmenlerinin üniversiteden mezun olmaları gerektiği yolundaki fikirleri “garip ve komik” bulur. Bu, yazara göre aynı zamanda tehlikeli bir görüştür ve bu tehlike büyümeden, önlem alınmalıdır.

Yazar, Edebiyat Fakültesi’ne müracaatların birden azalma nedeni olarak öğrencilerin sadece ilkokul öğretmeni olmak için üniversite okumayı gerekli görmemelerine bağlar. İngiliz Filolojisine başvuran öğrenci sayısında azalma olmamıştır. Bunun nedeni, öğrencilerin bu bölüme bir dil okulu olarak bakmalarından kaynaklanmaktadır. Dil bilmek her sahada en fazla karın doyuran meziyettir. Ancak yazar, bu bölümün de sadece öğretmen yetiştirme amacıyla seviyeyi düşürmesinden endişe duyar.

Kendisi çok iyi derecede İngilizce bilen Halide Edib, Türkçe'nin çok iyi bilinmesinin yanında bir yabancı dil öğrenmeyi gerekli görür:

“O kadar ki, fakültenin, ecnebî diller filolojilerine devam edenlerin bir sertifikası Türkoloji'den olmasına karar verdiği zaman fakülte en isabetli kararlarından birini almıştır. Buna mukabil, Türkoloji'ye devam edenlerin de bir yabancı filoloji şubesinden sertifika alması kararı da aynı derecede isabetli olmuştur. Ölçüyü kaybetmemek şartıyla Türkoloji şubesine sarf edilecek emek ve para daima yerinde olacaktır. Fakat ölçüyü kaçırmak, Türkoloji şubesi haricindeki şubelerin edebiyat fakültesi içinde ehemmiyetsiz hatta fuzûlî olduğunu iddia etmek bu görüşün tehlikeli tarafıdır çünkü:

İnsanın bugünkü durumunda yarınki ilerleyeceği yolda başlıca fikir âmili olan felsefe, tarih, modern dünyadaki fikir cereyanlarını doğuran medenî milletlerin harslarına, zarûrî birer pencere gibi açılması lâzım gelen yabancı filolojileri şubeleri vardır. Bunlardan başka da henüz edebiyat fakültesinin kanadının altında yaşayan sosyoloji, psikoloji gibi içtimâî ve ferdî inkişafımızda birer âmil sayılacak, kendi başlarına çok mühim olan şubeler vardır.” (Adıvar, 1946c.)

Halide Edib, kendi dilimize ve harsımıza önem vermeyi savunurken, bunun dışındaki bölümleri yok saymanın bizi medrese zihniyetine götüreceğini düşünür. Ona göre, bir insanın kendi harsı ve edebiyatına karşı derin bir bakış açısı geliştirmesi, başka medenî milletlerin edebiyat ve fikir abidelerini tanımakla olur. Yazar, bu fikrini ispat için, Yahya Kemal'i örnek verir. Yahya Kemal ve onun gibi sahasında başarılı insanlar, bu başarılarını sadece kendi dilleri ve kültürleri hakkında sahip oldukları geniş bilgiye değil, Batı edebiyatını da yakından tanımalarına borçludurlar. Buradan yola çıkarak Halide Edib, yabancı dil filolojilerini fikrî gelişmemiz açısından önemli görür. Filolojilerin yabancı dili öğreten yerler olduğu görüşü hâkimdir. Halide Edib, bu görüşün yanlışlığını vurgular. Ona göre filolojiye gelen bir öğrencinin, lisede çok iyi yabancı dil öğrenmesi gerekir. Eğer bu gerçekleşmemişse, iki sömestr öğrenciye dil öğretecek enstitüler kurulmalıdır. Aksi takdirde, filolojilerin eğitim seviyesi düşer ve sadece dil öğreten bir okul konumunda kalır.

Yabancı dil filolojilerinde okuyanlar için iyi bir dil seviyesi gerekir. Bunun için acilen enstitüler açılmalıdır. Yabancı dille eğitim yapan bir liseden gelmeyen ve yabancı dili öğrenememiş öğrenciler, bu enstitülerden belge almalıdırlar. Yabancı dil ile ilgili bazı sınavları bu enstitüler üstlenmelidir. Halide Edib, Galatasaray lisesinin bile bir yıl yabancı dil hazırlık okuturken, edebiyat fakültelerinin filoloji bölümlerinin öğrencilerini seçerken ve eğitirken titiz davranması gerektiğini vurgular. Bu titizlik, iki açıdan çok önemlidir. Bunlardan birincisi, yabancı dil

hocalarının kalitesinin yükselmesidir. Hükümet, daha bilgili ve kabiliyetli hocalar bulacaktır. İkincisi ise, gerçekten dil hocası olma isteğinde olmayanlar, başarılı olabilecekleri başka alanlara yöneleceklerdir. Filoloji öğrencilerine sadece gramer dersi vermek doğru değildir. Bu öğrencilere, yabancı ülke edebiyatlarını, felsefelerini ve Batı'nın ilerlemesinde rol oynayan meseleleri öğretmek gerekir.

Amerika'nın eğitim sistemi ve okulları Türk toplumu üzerinde etkili olmuştur. Halide Edib, bu etkiyi "hayatî ve geleceğimize tesir edecek" bir konu olarak görür. Bu yüzden Amerika'daki eğitim sistemi üzerinde duran yazar, 1928 yılından 1932 yılına kadar Amerika'da gerek vakıflara bağlı, gerekse devlet üniversitelerinde konferanslar vermiştir. Bu esnada, Amerikalı profesörlerle yakın dostluklar kurmuş, öğrencileri de tanıma imkânı bulmuştur. Bu gözlemler sonucunda Halide Edib çok önemli tespitlerde bulunmuştur:

"Amerika'nın münevverleri, bilhassa profesörleri kendi kendilerini tenkidde takdire değer bir fikir hürriyeti gösteriyorlardı. Aralarında ne üstünlük ne de aşağılık duygusu taşıyanlara hemen hemen hiç tesadüf edilmiyordu. Onlara göre:

Amerika'da fikirden ziyade teknik ve müspet mevzular hâkimdir. Düşünmek ve fikriyat sahasında Avrupa'dan çok geridirlir. Felsefe ve tarih, hattâ edebiyatın özü mühim bir mevki almamıştır."(Adıvar, 1955.)

Milliyetçiliğin çok ileriye götürülmesi, Amerikan üniversitelerinin geri kalmasının bir başka nedenidir. Amerikalı profesörlere göre böyle "dar bir bakış açısı", okullarda okutulan bazı kitapların kaldırılması gibi tehlikeli bir sonuç doğurmuştur.

Halide Edib, bizde üniversiteye giriş koşullarının hafifletirilmesinden sakınılmasını önerir. Hatta ona göre öğrencilerin üniversiteye girerken aşmaları gereken engeller daima yüksek tutulmalıdır.

Yurt dışında eğitim almayı bütün eserlerinde savunan Halide Edib, yurt dışına öğrenci gönderilirken titiz ve seçici davranılmasından yanadır. Sadece Batı'da diye gözü kapalı bir kabullenme yaklaşımı sergilemek yanlıştır. Amerika'da moda olan bazı bölümleri tercih eden öğrencilerin, yurda döndüklerinde ülkeye hizmette önemli bir katkıları beklenemez:

"Hukuk, tarih, felsefe, hattâ edebiyat (dilbilgisi hariç, çünkü Amerikalılar, o konuda ilerdedirler) mevzularını derinleştirmek isteyen talebemiz için, Avrupa üniversiteleri, bilhassa İngiliz, Fransız (ecnebi talebeyi siyasî sebeplerden dolayı elde etmek için bol ve kolay yüksek dereceleri ibzal edenleri müstesna) Alman üniversiteleri çok faydalıdır. Fakat aynı zamanda, Amerikanın da başta gelen büyük üniversitelerine, imkân ve fırsat buldukça talebe yollamak da aynı derecede ilmî ve fikrî tekâmülümüzü genişletir."(Adıvar, 1955, s. 233.)

Öğrencilerin hangi üniversitelere gönderileceklerini, Maarif Vekâletinin seçtiği tarafsız bir seçici kurul belirleyecektir. Önemli olan ihtiyaca göre yurt dışına öğrenci gönderilmesidir.

Amerika’da devlete bağlı üniversiteler, profesörlere çok az para verirler. Bu parasızlık yüzünden, “kaloriferlerini kendisi yakan” profesörler vardır. Buna karşılık, özel üniversitelerde çalışan profesörler yüksek maaş alırlar. Özellikle Harvard ve Columbia Üniversiteleri, hocaların maddî bakımından rahat oldukları üniversitelerdir.

Bizde ise üniversite ve lise hocaları, herhangi bir devlet memuru kadar para almaktadırlar. Asistanların durumu çok kötüdür. Bunlar, dışarıda başka bir işle uğraşmadıkları için zor geçinir hale gelmişlerdir. Bu maddî sorunlardan dolayı başarılı gençler yavaş yavaş üniversiteden uzaklaşmaktadırlar. Halide Edib bunu çok tehlikeli görür ve mutlaka çözüm getirilmesini bekler. Halide Edib’in ele aldığı bu sorunlar, ne yazık ki günümüzde de devam etmektedir.

Sonuç

Üniversitelere öğrenci seçiminde titiz davranılmalıdır. Üniversiteye giriş koşulları yüksek tutulmalıdır. Üniversitelerde özel bir eğitim verilmelidir. Herkesin üniversite eğitimi alması gerekmez. Aksi takdirde üniversitede okumanın anlamı kalmaz. Üniversitelerde öğrenci sayılarının arttırılması doğru değildir. Hocalar, kalabalık sınıflarda başarılı öğrencileri tanıyamamaktadırlar. Öğrenci sayılarının artması nedeniyle üniversitelere yeni öğretim elemanları almak doğru değildir. Eğer böyle bir yola başvurulacaksa titiz davranılmalıdır. Hoca sayısını arttırma amacıyla alanında iyi olmayan insanlar üniversitelere alınmıştır. Bu da eğitimde kaliteyi düşürmüştür.

Yurt dışına gönderilecek öğrencilerin çok iyi seçilmesi gerekir. Bu öğrenciler, ülkemizin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yönlendirilmelidir. Adam kayırma yüzünden yurt dışına gönderilen öğrencilerin niteliği düşmekte, bu başarısız öğrenciler ülkeye dönüşte üniversitelerde görev almaktadırlar.

Üniversiteler özgür olmalıdır. Fikir özgürlüğü, üniversitelerin ilerlemesinin temelidir. Üniversitelerde, öğrenciyi araştırmaya yönelmeyen, düşünmeden kabule zorlayan ezberci bir yöntem uygulanmaktadır. Fakülteler arasında bilimsel işbirliği yoktur.

Hocaların öğrencilere rehberlik yapmaya ve görevlerini ciddiye almaya zamanları yoktur. Para sıkıntısı içinde olan hocalar ders vermekle yetinmekte, araştırma yapmamakta, çevirileri tez olarak kabul etmekte, derslerde çok yüzeysel not tutturılmaktadır. Hocalar arasında bilimsel

işbirliği değil, çekişme, sürtüşme, nefret, makam ihtirasları hâkimdir. Birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve bunun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten çalışkan, başarılı olanları çekememek üniversitelerde önemli bir sorundur. Yine aydınlardaki bu güvensizlik duygusunun sonucu olarak bilimsel çalışmaya değil, mevki ve makamlara, özel işlere önem verilmektedir. Bilim adamlarının kendini çok küçük görme ve çok beğenme gibi iki önemli hastalığı vardır. Profesörler idare kurullarında lüzumundan fazla meşgul edilmektedirler. Bu da onların çalışmalarını engellemektedir.

KAYNAKÇA

- Adivar, Halide Edib, “Üniversite Kafası ve Tenkit”, *Tanin*, nr. 20, 7 Ağustos 1324/ 20 Ağustos 1908.
- Adivar, Halide Edib, “Kadınlığa Aid Darülfünunda Kadın”, *Büyük Mecmua*, nr. 6, s. 89, 1919.
- Adivar, Halide Edib, *Tatarcık*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1939b.
- Adivar, Halide Edib, “Emin Efendi Lokantasında”, *Akşam*, nr. 7375, 29 Nisan 1939a.
- Adivar, Halide Edib, “Demokrasi ve Üniversiteler”, *Akşam*, nr. 10072, 31 Ekim 1946a.
- Adivar, Halide Edib, “Üniversiteler ve Hürriyet”, *Akşam*, nr. 10090, 21 Kasım 1946b.
- Adivar, Halide Edib, “Hükümet Üniversite ve Fakülte”, *Akşam*, nr.10097, 28 Kasım 1946c.
- Adivar, Halide Edib, “Dünya Üniversiteleri: Nereye?” *Akşam*, nr. 10215, 27 Mart 1947a.
- Adivar, Halide Edib, “Yeni Zaman Vakıfları: Üniversitede”, *Akşam*, nr. 10223, 3 Nisan 1947b.
- Adivar, “Nereden? Üniversite Arkadaşlarıma...” *Akşam*, nr. 10956, 13 Nisan 1949a.
- Adivar, Halide Edib, “Nereye? Üniversiteli Arkadaşlara...” *Akşam*, nr. 10963, 20 Nisan 1949b.
- Adivar, Halide Edib, “Üniversite ve İlkemektep Hocalığı”, *Akşam*, nr. 11164, 12 Kasım 1949d.
- Adivar, Halide Edib, “Üniversite İdeali”, *Akşam*, numara 11175, İstanbul, 23 Kasım 1949c.
- Adivar, Halide Edib *Türkiye’de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*, Doğan Kardeş Yayınları A. Ş. Basımevi, İstanbul, 1955.

- Adıvar, Halide Edib, *Mor Salkımlı Ev*, Yeni Matbaa, İstanbul, 1963.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem A Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara, 2004.
- Enginün, “Halide Edib’in Hintli Dostlarıyla Mektuplaşmaları”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2000, s. 556–591.
- Güvemli, Zahir, “Halide Edib Adıvar”, *Yeni Sabah*, 26. Yıl, nr. 891910 Ocak 1964.
- Kerman, Zeynep, “Mehmet Kaplan’a Göre Üniversitelerimiz”, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 213–220.
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773–1923)*, Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, I. Baskı, İstanbul, 1970.
- Turhan, Vahit, “Hocalık Yönüyle Profesör Halide Edib Adıvar”, *Cumhuriyet*, 26. Yıl, nr. 8927, 18 Ocak 1964.
- Urgan, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, 48. Baskı, İstanbul, 1998.
- Yorulmaz, Osman Bülent, *Halide Edib Adıvar’ın Hindistan Hayatı*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988.
- Yorulmaz, Osman Bülent, *Türk Edebiyatında Hindistan*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1991.